

"אמה טרקסין"

(בבא בתרא דף ג.)

כללים בשיעור:

- יש משמעות לדרך הלימוד – [מידת "סידור שנחלק"]
- ארץ ישראל
- ספק – חוסר ידיעה או ספק מהותי?
- מקורות פנימיים לסוגיות הגמרא
- תפוחי זהב במשכיות כסף
- גבול – ממוצע בין שני הצדדים

בשיעור זה נעסוק ב"אמה טרקסין", ששמשה כהפרדה בבית המקדש בין הקודש לקודש הקודשים.

נעייין בהבנת הספק לגבי קדושתה – אם כקדושת ההיכל או כקדושת קודש הקודשים, וכן בשינויים בעניינה בין בתי המקדש השונים.

מבוא

חז"ל מזכירים במספר מקומות את הכותל שהיה מפריד בבית המקדש הראשון בין ההיכל לבין קודש הקדשים, ומכנים אותו בשם "אמה טרקסין". הסוגיות השונות דנות הן במבנה הכותל עצמו - מידותיו והחומר ממנו היה עשוי, הן במשמעותו ההלכתית מצד קדושתו והן במשמעות השם המיוחד – "אמה טרקסין".

ננסה בלימודנו לעמוד על משמעותו של כותל זה, וכן על ההבדל בין המשכן – בו היתה פרוכת, לבין הכותל של בית המקדש הראשון, וכן ההבדל בין בית ראשון לבית שני – שבו שוב היתה פרוכת ולא כותל.

הרקע לסוגיה

בתחילת מסכת בבא בתרא עוסקת המשנה בבניית כותל בין חצרות שותפין. כחלק מהעיסוק בעניין זה היא נותנת את השיעורים לרוחב הכותל שעל פיהם יכולים השותפין לכופף את זה לבנות.

אומרת המשנה¹:

השתפין שרצו לעשות מחצה בחצר, בונין את הכתל באמצע. מקום שנהגו לבנות גויל, גזית, כפיסין, לבנים, בונים. הכל כמנהג המדינה. בגויל, זה נותן שלשה טפחים, וזה נותן שלשה טפחים. בגזית, זה נותן טפחים ומחצה, וזה נותן טפחים ומחצה. בכפיסין, זה נותן טפחים, וזה נותן טפחים. בלבנים, זה נותן טפח ומחצה, וזה נותן טפח ומחצה...

בהתייחס לשיעור בניית כותל מאבני גזית², אומרת המשנה שעל כל אחד מן השותפין לתת משטחו טפחיים ומחצה, כאשר שיעור הכותל הוא חמשה טפחים. הגובה של הכותל, כדברי המשנה בהמשך³, הינו ארבע אמות – שיעור הנצרך למניעת היזק ראיה מאחד לשני.

הצעת הסוגיה

על רקע זה מגיעה הסוגיה שבדף ג' ע"א:

...למימרא דבגזית דכל ד' אמות גובה אי הוי פותיא חמשה קאי אי לא לא קאי? והא אמה טרקסין דהואי גבוה תלתין אמהתא ולא הוה פותיא אלא שית פושכי וקם?! כיון דאיכא טפח יתירא קאי.

מתוך שיעורי כותל מאבני גזית, שרחבו חמישה טפחים וגבהו ארבע אמות, שואלת הגמרא – האם שיעור זה נובע מכך שזהו הגובה שכותל ברוחב כזה יכול להחזיק באופן יציב?

והרי ה"אמה טרקסין" במקדש ראשון היתה גבוהה שלושים אמה, למרות שרחבה היה ששה טפחים בלבד?!
עונה הגמרא – הטפח הנוסף הוא שאפשר לעשות כותל בגובה כזה.

שואלת הגמרא - מדוע במקדש שני לא עשו אמה טרקסין? :

ובמקדש שני מאי טעמא לא עבוד אמה טרקסין? כי קאי בתלתין קאי, טפי לא קאי. ומנלן דהוה גבוה טפי? דכתיב גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון. רב ושמואל ואמרי לה ר' יוחנן ור"א: חד אמר בבנין, וחד אמר בשנים, ואיתא להא ואיתא להא. וניעבדו תלתין אמין בבנין, ואידך ניעביד פרוכת? כי קאי תלתין אמהתא נמי אגב תקרה

¹ בבא בתרא, פרק א, משנה א.

² אבנים מסותתות.

³ המשנה בדף ה ע"א – "כותל חצר שנפל מחיבין אותו לבנותו עד ארבע אמות..."

ומעזיבה הוה קאי, בלא תקרה ומעזיבה לא הוה קאי. וליעביד מה דאפשר בבנין וליעביד אידך פרוכת?

מקדש שני היה גבוה יותר, ולכן לא יכלו לעשות כותל גבוה עד התקרה ברוחב ששה טפחים, משום שלא היה מחזיק, על כן המחיצה היתה מפרוכת. לאחר הצעות ודחיות שונות שואלת הגמרא – מדוע לא עשו כותל עד הגובה האפשרי ברוחב זה, ומשם ולמעלה – פרוכת?

עונה על כך אביי:

אמר אביי: גמירי אי כולהו בבנין. אי כולהו בפרוכת. אי כולהו בבנין ממקדש, אי כולהו בפרוכת ממשכן...

הסיבה לכך היא שקבלו במסורת שמחיצה זו המפרידה בין ההיכל לקודש הקדשים חייבת להיעשות כולה באופן אחד – או כותל אבנים – כמו במקדש, או פרוכת – כמו במשכן.

ואומרים התוספות⁴:

אמר אביי גמירי - השתא לא צריך לשנויא קמא:

התירוץ של אביי מבטל את התירוצים הקודמים שנאמרו בגמרא.

ה"תורת חיים" מתייחס לדברי התוספות בסוגייתנו ואומר:

אמר אביי גמירי אי כולה בבנין. כתבו התוספות השתא לא צריך לשנויי קמא, וכתב מהרש"ל ז"ל ותימה הא בכמה מקומות רגילין התוספות לדקדק מדלא קאמר אלא ש"מ דקאי בשיטתא קמא, על כן נראה דכולן בבנין היינו כעין בנין הראשון קאמר דהוי ל' אמה ולא הוצרך לדחוק ולפרש כן דכל היכא דלא נזכר שום אמורא בשינויא קמא לא קאמר ש"ס אלא בשינויא בתרא אע"ג דהדר ביה משינויא קמא כמו שכתבו התוספות בכמה דוכתי:

הקשה המהרש"ל – בדרך כלל מדקדקים התוספות על פי הכלל שכשלא נאמר "אלא", הרי שהתירוץ המובא בגמרא לא מבטל מה שלפניו, אלא עומד באותה שיטה. ומדוע כאן פירשו התוספות שדברי אביי אינם באים על גבי התירוצים הקודמים בגמרא?

מתרץ התורת חיים – כלל זה נכון רק כאשר הוזכרו שמות חכמים בגמרא. כאשר הגמרא לא מזכירה את שמות החכמים, יתכן שהיא חוזרת בה מהבנתה גם בלי לכתוב "אלא", וזו המשמעות אצלנו, כדברי התוספות.

ועולה מהדברים כי אביי בא לתת גישה שונה לגמרי לתירוץ קושיית הגמרא. אם עד עתה הבנו שאופן בניית המחיצה בבית שני מפרוכת ולא מכותל - נבע מסיבות טכניות כביכול, בא אביי לומר שישנה סיבה מהותית לעשיית הפרוכת.

⁴ בדף ג' ע"ב.

- לאור זאת, יש להתבונן בהבנת הסוגיה לפי דבריו –
- א. מדוע המחיצה צריכה להיות דוקא מחומר אחד?
  - ב. מה ההבדל המהותי בין כותל אבנים לבין פרוכת?
  - ג. מדוע במקדש היה דוקא כותל, ובמשכן דוקא פרוכת?
  - ד. מדוע במקדש שני היתה פרוכת ולא כותל כמו בבית ראשון⁵?
  - ה. מהי מהות הנחמה של "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון"? האם כמה אמות נוספות בגובה, או עשר שנים נוספות⁶, מהוות נחמה מהותית למרות שבסופו של דבר בית שני גם כן נחרב?

אמה טרקסין

ראשית, ננסה לעיין במשמעות השם – "אמה טרקסין".

אומרים התוספות⁷:

טרקסין - אומר ר"ת דטרק הוי כמו טרוקי גלי ברכות (דף כח.) וסין הוי סיני כלומר שהיה מפסיק וסוגר את הלוחות שנתנו בסיני שהיו מונחות בארון שהיה בבית קדשי הקדשים ו"מ טרקסין פנים וחוצן שאותה אמה היתה ספק אם מקודשת פנים או חוצן ולכך היו שם שתי פרוכת כדאמרינן ביומא (דף נא):

שני פירושים בדברי התוספות:

1. רבנו תם – מלשון 'לסגור את הלוחות'.
2. יש מפרשים – 'פנים וחוצן'. שהיה ספק אם קדושתה כקדושת פנים קדש הקדשים, או חוצן – קדושת ההיכל⁸.

ויש לעיין בהבנת המשמעות של כל אחד מהפירושים.

את הפירוש הראשון מביא ר"ת מעצמו, כפירוש לשוני, ונגע בו ב"ה בהמשך. מקור הפירוש השני הוא מהגמרא ביומא, ונבוא לעיין בדבריה⁹:

משנה. היה מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים, וביניהן אמה. רבי יוסי אומר: לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים.

גמרא. שפיר קאמר להו רבי יוסי לרבנן! - ורבנן אמרי לך: הני מילי - במשכן, אבל במקדש שני, כיון דלא הואי אמה טרקסין, ובמקדש

⁵ כעניין מהותי ולא טכני כבתי'רוצי הגמרא שבתחילת הסוגיה.

⁶ לעומת 410 שנים של בית ראשון

⁷ ג' ע"א, ד"ה "טרקסין".

⁸ וכן מופיע בירושלמי ביומא דף כ"ו ע"א: "...מהו אמה טרקסין ר' יונה בוצריא אמר טרקסון מה מבפנים מבחוץ...".

⁹ יומא דף נא:

ראשון הוא דהוא, ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתיה אי כלפנים אי כלחוץ, ועבוד שתי פרוכות...

...אמר רבי נתן: אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים אי כלפנים אי כלחוץ. מתקיף לה רבינא: מאי טעמא? ¹⁰

...אלא: קדושתיה, אי כלפנים אי כלחוץ. והיינו דאמר רבי יוחנן, בעי יוסף איש הוצל: ודביר בתוך הבית מפנימה הכין לתתן שם את ארון ברית ה'. איבעיא להו: היכי קאמר קרא? ודביר בתוך הבית מפנימה הכין לתתן שם או דילמא הכי קאמר ודביר בתוך הבית מפנימה. ומי מספקא ליה? והתניא, איסי בן יהודה אומר: חמש מקראות בתורה אין להן הכרע: שאת, משוקדים, מחר, ארור, וקם. והתניא: הוא יוסף איש הוצל, הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן גמליאל, הוא איסי בן מהללאל. ומה שמו - איסי בן עקיבא שמו! - בדאורייתא ליכא, בדנביאי איכא. - ובדאורייתא ליכא? והא איכא דבעי רב חסדא: וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת, כבשים, ויזבחו זבחים שלמים פרים, או דילמא אידי ואידי פרים? - לרב חסדא מספקא ליה, לאיסי בן יהודה - פשיטא ליה.

לגבי הבנת הספק של חכמים בהגדרת קדושת האמה טרקסין, מסיקה הגמרא על פי דברי ר' יוחנן בשם יוסף איש הוצל – שהוא נובע מספק לגבי דרך קריאת הפסוק ממלכים¹¹:

"וְדַבֵּיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת מִפְּנֵימָה הַכִּין לְתַתְּנָן שֵׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה'".

הדביר – הוא האמה טרקסין, הכותל המפריד בין ההיכל לקדש הקדשים

מבאר רש"י:

היכי קאמר קרא - מי אמרינן, הכי קאמר ודביר בתוך הבית מחיצה עשה שמפסקת בתוך הבית: **מפנימה הכין** - ולפנים מאותה מחיצה הכין מקום חללה, והזמינו לתת שם את הארון, אלמא דביר גופיה לאו מקדושת פנים הוא: **או דילמא הכי קאמר ודביר בתוך הבית מפנימה** - דמקום הדביר גופיה משל פנים הוה, ואותו הכין לתתו שם באותה כניסה את הארון:

שני אופנים לקריאת הפסוק.

האחד - "וְדַבֵּיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת - **מִפְּנֵימָה הַכִּין לְתַתְּנָן שֵׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה'**". שלמה הכין מחיצה בכדי לתת בתוכה, מחלקה הפנימי והלאה, את ארון ברית ה'. והשני, המתאים לפשט הפסוק על פי טעמי המקרא¹² - "וְדַבֵּיר בְּתוֹךְ הַבַּיִת **מִפְּנֵימָה הַכִּין לְתַתְּנָן שֵׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה'**". שלמה הכין את הדביר, הכותל, כחלק מקדושת קדש הקדשים, ובתוכו הארון.

¹⁰ וע"ש לנסיין ההסבר שנדחה.

¹¹ מלכים א, ו, יט.

¹² שטעם ה"אתנחתא" מופיע תחת המילה "הכין", ע"ש.

על כן התלבטו חכמים אם קדושתה כשל פנים או כשל חוץ.

לסוג ספק זה קוראת הגמרא "מקרא שאין לו הכרע", ועיין שם בסוף הסוגיה וברשי"י במקראות הנוספים שאין להם הכרע – שבכולם הספק הוא אם לקרוא את אחת המילים שבאמצע הפסוק עם תחילתו או עם סופו.

מידת "סידור שנחלק"

כהרחבה לכלל המופיע במיטב הארץ – "תוכן ההלכה קשור לדרך לימודה מן התורה" – העוסק שם בעיקר בי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, הרחבנו כאן ביישום כלל זה לאופני לימוד נוספים, וקראנו לו בשם "יש משמעות לדרך הלימוד"¹³.

הלימוד המופיע כאן, מקורו במידה י"א מל"ב מידות של האגדה, ונקרא "סידור שנחלק". במידה זו הפסוק נקרא שלא על פי חלוקתו המקובלת למילים ולמשפטים, כאשר בתוך מידה זו יש גם צורת לימוד בה מילה יכולה לשמש גם לסוף משפט קודם, וגם לתחילת המשפט הבא¹⁴.

דרך
הלימוד

נראה שצורת לימוד זו קשורה באופן מהותי לספק של הגמרא. גם ה"אמה טרקסין" היא בבחינת "סידור שנחלק". היא יכולה 'להקרא' עם הקדש – ההיכל, או עם קדש הקדשים. עם תחילת הפסוק או עם סופו

הבנה זו נותנת לנו התייחסות לאמה טרקסין – כדבר העומד בספק אמיתי בין שני עניינים.^{ספק} וכמבט על מושג ה"ספק" לא כחוסר ידיעה בלבד, אלא כספק מהותי, שיש בו מקום לשני הצדדים.

¹³ ועיין מה שכתבנו בזה בשער הכללים.

¹⁴ וכך מופיע בבבלייתא של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בדרישת ל"ב מידות של אגדה – לפי המובא בהקדמה למדרש רבה, בהקדמת פירוש המהר"ז: "מדה יא – **מסידור שנחלק כיצד?**... פירוש תיבת סדור היינו הכתובים ומהקראות עם פסקי הטעמים שקבלנו סדורם מסיני. ועכ"ז נמצאים הרבה פסוקים שנפסקו ונחלקו ולא יובן פשוטם כי אם כשנחברם יחד שיהיו מסודרים ומחוברים יחד. וכן בהפך שיש שנסדרו ונתחברו ולא יובנו כי אם נפסקם ונחלקם...".
ובמדרש רבה המשלב מהדורת וילנא ומהדורת עץ יוסף בהוצאת וגשל, הביא בהערה על מדת סידור שנחלק – כדוגמה לדבר, את הסוגיה הנ"ל מיומא לגבי מקראות שאין להם הכרע. וציטט מהיפה תואר על בראשית רבה פרשה פ' סימן ה' – "...אלא היינו טעמא דאפשר לפרש רישא דקרא עם הקודם אף על גב דפסקיה עזרא... וכל שכן שיש לפרש מה שאמר אחר האתנחתא עם הקודם".
וכן ביאר מו"ר הרב ויצמן שליט"א בספר רבה אמונתך על מדרש קהלת רבה פרשה ב פסקה כ"ז על הפסוק בקהלת פרק ב פסוק כג – "פי כל ימיו מקאבים נכעס ענינו גם בלילה לא שכב לבו גם זך הבל הוא" – שאף על פי שלפי הטעמים המילים "גם בלילה שייכות לחצי השני של הפסוק, ניתן לדרוש ולקרוא את הפסוק גם באופן המשיך אותן לחלק הראשון.

כך מובא באריז"ל לגבי הלימוד בפסוק "הנך שוכב עם אבותיך וקם", המוזכר גם הוא בסוגיה הנ"ל מיומא כ"פסוקים שאין להם הכרע"¹⁵:

ובזה תבין מש"ה, הנך שוכב עם אבותיך וקם והוא א' מן המקראות שאין להם הכרע. (הגהה - אמר שמואל, לאפוקי ממאן דפירוש שאין להם הכרע, ר"ל, איני יכול להכריע אם נדרש לפניו או לאחוריו). פירוש, כי מלת וקם, נמשכו לפניו ולאחוריו, ושניהם אמת...

הביטוי "אין להם הכרע" לא בא לומר שחז"ל לא ידעו כיצד לקרוא נכון את הפסוק, אלא שבאמת יש מקום לשני הצדדים.

לגבי האמה טרקסין – יש ספק אמיתי אם קדושתה היא כקדושת פנים או כקדושת חוץ, משום שבאמת יש בה שתי בחינות, ושתייהן יחד מעורבות בה ויוצרות ספק לגבי קדושתה, בדיוק כפי שאת המילה "פנימה" ניתן לקרוא במשמעות אחת עם תחילת הפסוק, ובמשמעות אחרת עם סופו.

יסוד מבט זה על האמה טרקסין מתאים להבנה שהוסברה בעניין הכותל המופיע במשנה הראשונה¹⁶.

שם הסביר הרב ויצמן שליט"א שמשמעות הכותל אינה כהפרדה וניתוק בין השותפין, אלא כגבול המחבר ביניהם. הבנה זו תירצה לנו מספר קושיות - הן בלשון המשנה, והן בשיטת הרמב"ם, ויסודה בכלל הרואה את מושג הגבול – כממוצע בין שני הצדדים¹⁷.

פרוכת מול כותל, ומשכן מול מקדש. פרוכת מול כותל.

על דברי אביו "אי כוליה בפרוכת", כותב רבינו גרשום – "ממשכן [כדכתיב] והבדילה הפרוכת וגו'", וכוונתו לפסוק בפרשת תרומה¹⁸:

וְנִתְּתָה אֶת הַפְּרוֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהַבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפְּרוֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהַבְּדִילָה הַפְּרוֹכֶת לְכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים:

תפקיד הפרוכת במשכן היה להבדיל בין הקדש לבין קדש הקדשים. וכן מפרש הרמב"ן במקום:

...אבל הענין שיצוה אותו הכתוב שישים הפרכת תחת הקרסים כדי שיהא הארון שמה מבית לפרכת ותבדיל הפרכת בין הקדש ובין קדש הקדשים...

¹⁵ בשער הגלגולים – הקדמה כ

¹⁶ ועיין בשיעור המופיע במיטב הארץ, בתחילת מסכת בבא בתרא.

¹⁷ עיין במיטב הארץ עמ' 47. תמצית הכלל היא שבין כל שתי בחינות יש ממוצע המאחד בתוכו את שתייהן, והוא מופיע בגבול. ועיין בהקדמת הרב קוק לספר "עץ הדר", והמקור שמביא שם מעץ חיים.

¹⁸ וכן ברוג'אבר: "...דגבולין ומחיצות הוא דבר כלול משני הדברים" (צ"פ על הרמב"ם הל' כלאים פ"א ה"א).

¹⁸ שמות כו, לג.

תפקיד הפרוכת לפירוש הרמב"ן – להבדיל בין הקדש לקדש הקדשים, ובכך לסגור את הארון בתוך קדש הקדשים.

ראינו לעיל **שהכותל** של האמה טרקסין – ששתי קדושות מעורבות בו - מבטא את **החיבור וה'שותפות'** בין הקדש ובין קדש הקדשים. **הפרוכת**, לעומת זאת, אין לה תפיסת מקום ככותל. עביה טפח, כביכול – שיעור שאינו מתחלק, אינו מחבר בתוכו בחינות שונות, אלא מבטא **הפרדה** בלבד.

ונראה ששני הפירושים שנתנו התוספות לגבי האמה טרקסין, תואמים את שני התפקידים של אותה מחיצה – במשכן ובמקדש, כאשר **במשכן** תפקיד המחיצה היה **'לסגור את הלוחות'** מבפנים כפירוש רבנו תם, **ובמקדש** תפקידה היה **לשמש כגבול הקושר ומחבר בין הקדש לבין קדש הקדשים**, כפירוש היש מפרשים, על פי הגמרא ביומא והירושלמי.

נסה להרחיב ולהעמיק את הדברים מתוך הבנת היחס בין המשכן למקדש.

משכן מול מקדש

נעיין בפרשיה מפרשת "ראה"¹⁹ המעמידה את יחס המשכן והמקדש זה מול זה: ...כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדבתיכם וזבחתם וזבחתם בקרבכם וצאנכם: ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם וזבחיכם אשר ברכך ה' אלהיך: לא תעשון כלל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל הישר בעיניו: כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלהיך נתן לך: ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח: והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה: ושמחתם לפני ה' אלהיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם: השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה: כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה: רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר פברכת ה' אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל: רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים: לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך וזבחת בקרבך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבתיך ותרומת ידך: כי אם לפני ה'

¹⁹ דברים פרק יב מפסוק ה

אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבְתֶךָ וְעַבְדְּךָ
וְאִמְתְּךָ וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְשִׁמְחֶתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מְשָׁלַח יָדְךָ:

על הביטויים "מנוחה" ו"נחלה" דורשת הגמרא במגילה²⁰ -
...דכתיב כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו
שילה נחלה זו ירושלים...

פרשיה זו, אם כן, מבטאת הבדל מהותי בין מצב עם ישראל בזמן נדודי המשכן במדבר,
לבין המצב בזמן ה"מנוחה והנחלה" בארץ ישראל – במשכן הקבע, ובמקדש.

על הפסוקים "לא תעשו כן" לא תעשו כן כל אֲשֶׁר אֶנְחֶנּוּ עִשִׂים פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כֹּל הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו: כִּי לֹא
בְּאֵתָם עַד עֵתָה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנְּחֻלָּה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ" מפרש הרמב"ן²¹:
...אבל פירוש הכתוב, **כי ישראל נצטוו במדבר לזבח כל בקרם וצאנם
שלמים לפני המשכן** (ויקרא יז ג-ו), אבל באיזה מקום שיהיה המשכן
יעשה אותם, ואם לא ירצה לאכול שור ושה לא יתחייב להביא קרבן
כלל וגם כן אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמה ומעשר שני
והנה לא יביא בחיוב למשכן כלל, ואפילו ברגלים לא נתחייב לבא שם
וכן אחרי זריקת הדם והקטר החלב בשלמים יאכל אותם במדבר בכל
מקום שירצה, כי לא נתן בהם הכתוב מחיצה אבל אוכלים אותם
במחנה וחוץ למחנה והנה אין להם בכל ענין הקרבנות חובה, רק איש
כל הישר בעיניו יעשה, **על כן צוה בכאן כי אחרי המנוחה והנחלה לא
יעשו כן, אבל יבואו בחובה למקום ידוע ומיוחד נבחר מהשם ויביאו
שם הזבחים והמעשרות והבכורות ויאכלום שם במחיצה לפני השם**
ומה שאמרו רבותינו (ספרי טז) בדבר הנידר והנדב [שקרב בבמה ושאין
נידר ונדב] שאינו קרב בבמה, מדרש מיתור המקרא, כמו שהוא מפורש
בפרק בתרא דזבחים (ק"ז):

מפרש הרמב"ן, שבתקופת הנדודים במדבר נאסר על עם ישראל לאכול בשר תאוה. כל
אכילת בשר מתאפשרת אך ורק בהקרבת קרבן שלמים במשכן, ולאחר מכן – ניתן
לאכול את הבשר עצמו בכל מקום במדבר, גם מחוץ למחנה שכינה ולויה.
מצד שני, אין כל חובה בקרבן שלמים בתקופת המשכן.

לעומת זאת, לאחר המנוחה והנחלה, כאשר עם ישראל יושב בארץ ישראל ובית
המקדש במרכז²², מצד אחד מותר לאכול בשר תאוה בכל הארץ, גם ללא הקרבת קרבן
שלמים, ומצד שני – ישנם חובות שונים של הבאת שלמים, כגון מעשר בהמה, מעשר
שני וברגלים ועוד. כאשר מביאים קרבן שלמים למקדש – חייבים לאכול אך ורק בתוך
מחיצת ירושלים, לפני השם.

²⁰ דף י"ע"א.

²¹ על דברים יב, ח.

²² כאשר באמצע יש תקופת מעבר של משכן שילה – שנקרא מנוחה ועדיין לא נחלה – והדבר מתבטא הן בצורת
המבנה – שקירותיו מאבן וגגו מיריעה, והן בהשלכות מעשיות הלכתיות שונות.

בהמשך דבריו²³, מבאר הרמב"ן את הדברים:

...והנראה בעיני בטעם הענין הזה, כי מתחלה בהיותם במדבר ילל ושימון ושעירים ירקדו שם, והיו כולם יוצאי מצרים הרגילים בהם, אסר להראות הדם על פני השדה ולזבוח כלל רק לפני משכן ה', להרחיק אותם מן החטא ההוא.

אבל בבואם לארץ והוצרך להתיר בשר תאוה מפני ריחוק המקום, לא חשש אם ישפך בביתם דם הבקר והצאן על הארץ, אבל בדם החיה ועוף אשר יצוד בשדה וביער והמנהג לשחטם שם ולהביאם שחוטין אל הבית השאיר המצוה כאשר היתה לכסות דמם בעפר שלא יקריבנו לשעירים:

וכעין זה מפרש הנצי"ב²⁴:

(ט) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וגו'. שהייתם במדבר והיה החשש שלא תזבחו לשעירים מש"ה נאסר לכם שחיטת חולין. ובשביל זה הותר לכם לאכול לנפשם שלמים לתאוה אבל כהיום:
(י) וישבתם בטח. לא תחושו עוד לשדים ומזיקים שמצוי במדבר ע"כ והיה וגו':

המדבר הוא מקום שליטת השדים והמזיקים. "ילל ושימון, ושעירים ירקדו שם"²⁵. בנדודי ישראל במדבר – יש חשש בשחיטת חולין לשעירים²⁶, על כן נאסר בשר תאוה, ואין שחיטה אלא במשכן. המשכן מבטא בעניין זה מעין מבצר קודש, המובדל מטומאת המדבר, ומאפשר לשמור על טהרת וקדושת עם ישראל למרות כל המזיקים שמסביב. על כן, יש ליצור הבדלה והסתרה של הקדושה המופיעה במשכן. בזה בא לידי ביטוי תפקיד הפרוכת כמבדילה, וסוגרת את הלוחות שניתנו בסיני.

בארץ ישראל, הקדושה מופיעה מתוך הטבע, ולא בניגוד לטבע. כך כותב הרב קוק זצ"ל²⁷:

הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל, והשכינה שירדה בגלות עם ישראל הוא הכשרון להעמיד קדושה בנגוד לטבע. אבל הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה קדושה שלמה, צריכה היא להיות בלועה בתמציתה העליונה בקדושה העליונה, שהיא הקדושה שבטבע עצמה,

ארץ
ישראל

²³ שם, פסוק כ"ב.

²⁴ העמק דבר, ספר דברים פרק יב, פסוקים ט'-י.

²⁵ מהרמב"ן הנ"ל, ועיין עוד ברמב"ם שבת פ"ד ה"א – שהדוגמה הראשונה לרשות הרבים היא המדבר. ובספר פרי עץ חיים – הקדמה לשער השבת – פרק א: "אמנם מקום הקליפות עצמו, נקרא מדבר, לפי שאינו ראוי לזריעה כלל..."

²⁶ וכן מופיע בפרשת אחרי מות [ויקרא פרק יז]: "וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה ה' לאמר: איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או קשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה: ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' דם: חשב לאיש ההוא דם שפך ונקרת האיש ההוא מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הפתח וזבחו זבחי שלמים לה' אותם: וזרק הפתח את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד והקטיר החלב לריח ניחח לידוך: ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם..."
²⁷ אורות התחיה, פסקה כ"ח.

שהוא יסוד תקון עולם כולו וביסומו הגמור, והקודש שבגולה יחובר אל קודש הארץ, "ועתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל"...

כאשר עם ישראל מגיע אל המנוחה ואל הנחלה, הדגש הוא לא על הבדלת קדושת המקדש משאר הארץ, אלא על התפשטות קדושת המקדש לכל ארץ ישראל.

כאן, לאחר חלוקת המדריגות, וההבחנה הברורה בין קדושת הקודש, לקדושת קדש הקדשים, מופיעה נקודת החיבור בין המדריגות, והתפשטות הקדושה החוצה, וזה על ידי הכותל של ה"אמה טרקסין".

וכאן נשאלת השאלה – מה קורה במקדש שני? על פי דברינו הנ"ל היינו מצפים שגם במקדש שני יהיה כותל! זוהי משמעות קושית הגמרא – "ובמקדש שני מאי טעמא לא עבוד אמה טרקסין?", ובהמשך – "וניעבדו תלתין אמין בבניין ואידך ניעביד פרוכת!... וליעביד מה דאפשר בבניין וליעביד אידך פרוכת!...". הגמרא מבינה שבבית המקדש אמורה להיות מחיצה של אבנים, כותל, ולא פרוכת. מדוע, אם כן, אין זה כך?

כהקדמה לביאור הדברים, נענין בפסוק המובא בגמרא ביחס לבית שני – "גָדוֹל יְהִי כְבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן..."²⁸

"הבית הזה האחרון"

חז"ל והמפרשים עמדו על השאלה – מדוע נקרא בית שני "הבית הזה האחרון"? והלא אנו מצפים ומתפללים לבניין בית שלישי שיבנה במהרה בימינו!

אומר התוספות יום טוב²⁹:

...וכן יש לפרש באחרונה. מה שאחרי אלו העשר ולא מה שהוא באחרונה לכל הגרוגרות כולן שאין לו טעם שיאחרם עד לאחרונה. ונמצא בכתוב כיוצא בזה שנאמר (בראשית לג) וישם את השפחות וילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים ולא נמנע לקרוא אחרונים לאמצעיים אע"פ שיש עוד אחרים אחריהם והיינו דכלפי הקודמים אליהם קרויים אחרונים. ושמעתי שמן הכתוב הזה תשובה לשואל בפ' (חגי ב) גדול יהיה כבוד הבית האחרון שעל בית שני נאמר. ונמצא שאין עוד שלישי. והתשובה

²⁸ חגי ב, ט

²⁹ דבריו הובאו על המשנה במסכת דמאי פרק ז משנה ג. פועל שאינו מאמין לבעל הבית, נוטל גְרוּגְרָת אחת ואומר, זו וְתִשַׁע הבאות אַחֲרֶיהָ, עֲשׂוּיֹת מְעַשֵּׂר על תִּשְׁעִים שְׁאֵנִי אוֹכֵל זו עֲשׂוּיָה תְרוּמַת מְעַשֵּׂר עֲלֶיהָ וּמְעַשֵּׂר שְׁנֵי בְּאַחֲרֹנָה, וּמְחַלֵּל על המעות. וְחוֹשֵׁךְ גְרוּגְרָת אֶחָת. רבן שְׁמַעוֹן בֶּן גְּמִלְיָאֵל אוֹמֵר, לֹא יִחְשֵׁךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַעֵט מִלֵּאכְתוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר לֹא יִחְשֵׁךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא תְנַאי בֵּית דִּין:

שפירושו כמו אחרונים דלאה שיש עוד יוסף ורחל אחרונים לה כן בית שלעתיד שיבנה במהרה בימינו יהיה אחרון לזה השני. זכיתי אני להביא עד שני ועל פי שניהם יקום דבר דכתיב בפרשת שמות ושמעו לקול האות האחרון וחוזר ונותן עוד אות שלישי...

לדברי התוספות יום טוב, פירוש "אחרון" הוא 'אחרי הקודם לו', ולא דוקא בא לשלול את האפשרות שיש עוד אחריו, וכמו בפסוק "לאה וילדיה אחרונים ויוסף ורחל אחרונים", וכן בפסוק "ושמעו לקול האות האחרון" – שם מדובר על האות השני שמשם מקבל, ויש אחריו אות שלישי.

פירוש נוסף מובא בדברי החתם סופר בסוגייתנו :

...בית הראשון היה השכינה והלוחות עיקר והבית טפל כקליפה לפרי ואמנם בית שני החסר מהנ"ל היה כבוד הבית עקרי יותר ולענין זה הוא אחרון כי השלישי שיבנה ב"ב יהיה כבוד ה' בתוכו ביתר שאת והבית טפל:

בית שני נחשב אחרון מבחינת כבוד הבית עצמו. "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון". שבבית שלישי - עיקרו יהיה כבוד ה' והבית יהיה טפל.

הבן איש חי בסוגייתנו³⁰, מביא פירושים נוספים³¹ :

... והרב משה זכות מדידה דקרי אחרון לגבי בשר ודם, אבל השלישי הוא בנין בידי שמים.

והסבא קדישא ע"ה בזוהר חלק ב' דף ק"ג ע"א אמר קרי ליה אחרון, משום דלא יהא פתיחו דפימא דההוא בניינא ינפול ויתהדר כמלקדמין ע"ש. ולי אנא עבדא נ"ל בס"ד לתרץ, דהכתוב נשמר לתקן הדבר באומרו תיבת הזה דהוא יתיר, וסגי לומר גדול יהיה הבית האחרון מן הראשון, ונקיט הזה למידק דאיכא עוד אחרון אחר, על דרך שאמרו רז"ל על פסוק [שמואל א' כ"ה ל"א] ולא תהיה זאת לפוקה וכו', זאת מכלל דאיכא אחרית, וכן כאן אמר הזה מכלל דאיכא עוד אחרון אחר, והוא בית שלישי שיבנה במהרה בימינו אמן:

הרב משה זכות תירץ – שבית שני נקרא "אחרון" משום שהוא האחרון שנבנה בידי בשר ודם, ובית שלישי יהיה ב"ה בניין בידי שמים. ומביא עוד מהזוה"ק, בשם הסבא קדישא – שחגי הנביא נקט בלשון "אחרון" בכדי שלא יהיה פתחון פה שבית זה יחרב. והבן איש חי עצמו מוסיף לתרץ שהכתוב נשמר מההבנה שזה ח"ו אחרון שאין אחריו, בכך שכתב "הזה האחרון", לדייק שיש עוד אחרון אחר.

³⁰ בספר "בניהו בן יהוידע".

³¹ לאחר שהביא גם הוא את פירוש התו"ט, ואת קושיית ר' משה זכות עליו, ודחה את קושייתו. ע"ש.

מפרש המלבי"ם על נבואת חגי³²:

כבוד הבית הזה האחרון - עי' בפי', ויל"פ שתואר האחרון מוסב על שם כבוד, לא על הבית, ר"ל הכבוד האחרון של הבית הזה יהיה גדול מן הכבוד הראשון, כי שם בית חל עליו אף בחורבנו, שמצייר אותו כאילו הוא עומד, כי הבית השני היא התחלה לבית השלישי וקדושתו לא בטלה אף שנחרב בינתיים ור"ל הכבוד שיהיה לבית הזה באחרונה יהיה גדול מכבוד שהיה לו בראשונה, ולפ"ז הוא יעוד עתידי על אחרית הימים:

לפי המלבי"ם, בית שני נקרא אחרון מכיון שהוא ההתחלה לבית שלישי, וקדושתו לא בטלה אף בחורבנו. ובא הנביא לומר על בית שני עצמו³³, שכבודו שיהיה לו באחרונה, לאחר שיחרב ויבנה בע"ה בית שלישי, יהיה גדול מהכבוד שהיה לו בראשונה לפני שנחרב.

בזוהר הקדוש, בפרשת פנחס, מובאת שאלה זו יחד עם שאלות אחרות, בפי חכם גוי ששאל את ר' אליעזר.

שם מסופר שאותו גוי שאל בהתרסה והקנטה את ר' אליעזר שלוש שאלות, ולאחר שסיים את שאלותיו אמר לו –

"זקן זקן, אל תאמר לי דבר, שלא אשמע אותך ולא אקבל ממך. הרים רבי אליעזר עיניו והשיג בו, ונעשה גל של עצמות."

לאחר מכן, מספר הזוהר הקדוש, בכה ר' אליעזר, ואמר ששאלות אלו ממש הוא שאל פעם את אליהו הנביא, שאמר לו שדברים אלו נאמרו בישיבת הרקיע, וענה לו על שאלותיו.

השאלה הראשונה משלושת השאלות, היא שאלה זו שאנו עוסקים בה. וכך נאמר בזוהר הקדוש³⁴:

שאתם אומרים שיבנה לכם בית מקדש אחר, והרי לא היו להבנות אלא רק פעמים - בית ראשון ובית שני. בית שלישי (ובית רביעי) לא תמצא בתורה, והרי מה שהיה לו להבנות כבר נבנו, ולעולם אין בו יותר, שהרי שני בתי ישראל קרא להם הפסוק, וכתוב (חגי ב) גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון.

והתשובה שנתן אליהו הנביא:

שכשיצאו ישראל ממצרים רצה הקדוש ברוך הוא לעשותם בארץ כמלאכים קדושים של מעלה, ורצה לבנות להם בית קדוש ולהורידו מתוך שמי הרקיעים ולנטע את ישראל, נציב קדוש, כמו הדמות

³² שם פרק ב פסוק ט.

³³ ולא כהשוואה בין בית ראשון לבית שני כפי שהבנו עד עתה, וכפי שהובא בגמרא.

³⁴ זוהר חלק ג דף רכא: על פי התרגום. ונביא כאן את השאלה הראשונה בלבד והתשובה עליה, מבלי להתייחס כעת לשאלות האחרות המוזכרות שם.

שְׁלֹמֶעֱלָה. זֶהוּ שְׁפָתוֹב (שמות טו) תְּבַאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נְחֹלֶתְךָ. בְּאִיזָה מְקוֹם. בְּמִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַת ה'. בְּאוֹתוֹ שְׁפָעֲלֵת אֶתְּהָ ה', וְלֹא אַחֵר. מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַת ה' - זֶה בֵּית רֵאשׁוֹן. מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנֵנו יְדִיד - זֶה בֵּית שְׁנֵי וּשְׁנֵיהֶם אֲמִנוֹת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵם.

וּמִשְׁהַרְגִּיזוּ לְפָנָיו בְּמִדְבָּר - מֵתוֹ, וְהַכְּנִיס הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת בְּנֵיהֶם לְאָרֶץ, (לִמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם) וְהַבֵּית נִבְנָה עַל יְדֵי אָדָם, וְלִכּוֹן לֹא עֲמַד. וְשִׁלְמָה הִיא יוֹדֵעַ שְׁמִשׁוֹם שְׁמַעֲשֵׂה זֶה שֶׁל אָדָם לֹא יַעֲמֵד, וְעַל זֶה אָמַר, (תְּהִלִּים קכז) אִם ה' לֹא יִבְנֶה בֵּית שְׁוֹא עֲמֵלוּ בּוֹנֵי בּוֹ, שֶׁהָרִי אֵין לוֹ בּוֹ עֲמִידָה. בִּימֵי עֲזָרָא גֵרָם הַחֲטָא, וְהַצְטָרְכוּ הֵם לְבָנוֹת, וְלֹא הִיְתָה בּוֹ עֲמִידָה. וְעַד עַכְשָׁו בְּנֵין הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא הִיא בְּעוֹלָם, וְלִעֲתִיד לְבֹא כְּתוֹב (שם קמז) בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם ה'. הוּא וְלֹא אַחֵר. וְלִבְנֵין זֶה אָנוּ מַחְפִּים, וְלֹא בְּנֵין אָדָם, שְׁאֵין לוֹ עֲמִידָה כָּלֵל.

בֵּית רֵאשׁוֹן וּבֵית שְׁנֵי יוֹרִיד אוֹתָם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּאֶחָד מִלְמַעְלָה. בֵּית רֵאשׁוֹן בְּכֶסוּי, וּבֵית שְׁנֵי בְּגִלּוּי. אוֹתוֹ בֵּית יְהִיָּה בְּגִלּוּי, שְׁנִקְרָא בֵּית שְׁנֵי, שֶׁיִּרְאֶה לְכָל הָעוֹלָם אֲמִנוֹת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲדוּהָ שְׁלֹמָה וְרָצוֹן הַלֵּב בְּכָל עֲמִידָה.

אוֹתוֹ בֵּית רֵאשׁוֹן בְּכֶסוּי עֲלָה לְמַעְלָה, עַל גַּב אוֹתוֹ שְׁבַגְלוּי. וְכָל הָעוֹלָם יִרְאוּ עֲנָנֵי כְבוֹד שְׁסוֹבְבִים עַל גַּב אוֹתוֹ שְׁבַגְלוּי. וּבִתְוֹךְ אוֹתָם עֲנָנִים יְהִיָּה בֵּית רֵאשׁוֹן בְּמַעֲשֵׂה טְמִיר שְׁעוֹלָה עַד רוּם כְּבוֹד הַשְּׁמַיִם, וְלִבְנֵין זֶה אָנוּ מַחְפִּים.

וְעַד עַכְשָׁו לֹא הִיא בְּעוֹלָם, שְׁאֲפֵלוּ עִיר שֶׁל יְרוּשָׁלַם לֹא תִהְיֶה אֲמִנוֹת אָדָם, שֶׁהָרִי כְּתוֹב (זְכוּרִיה ב) וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱמַר ה' חוֹמַת אֵשׁ סְבִיב וְגו'. אִם לְעִיר כְּתוֹב כֶּךָ - כָּל שְׁכֵן הַבַּיִת, שֶׁהוּא דִּיּוֹר שְׁלֹו. וּמַעֲשֵׂה זֶה הָרִי רְאוּי לְהִיּוֹת בְּרֵאשׁ כְּשֵׁינְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמְצָרִים, וְהַסְתַּלַּק עַד לְסוֹף הַיָּמִים בְּגִאֲלָה הָאֲחֵרוֹנָה.

נביא כאן לפי הבנתנו הדלה, את תמצית הפירוש לזוהר קדוש זה, כפי המבואר בפירוש ה"מתוק מדבש".

בית המקדש היה אמור להבנות על ידי הקדוש ברוך הוא, אלא מכיון שגרם החטא, נבנה על ידי בשר ודם, שלמה המלך בבית ראשון, ועזרא בבית שני, ועל כן – לא היה לבתים אלו קיום נצחי.

כשיבנה בע"ה בית שלישי בב"א, הוא יבנה על ידי הקדוש ברוך הוא, ואז ירדו מלמעלה שני בתים – הבית הראשון בכיסוי, והבית השני בגילוי, ושניהם יחד נקראים "הבית האחרון" – שנבנה על ידי הקדוש ברוך הוא. ובית ראשון ובית שני נקראים יחד "הראשון" – והם נבנו בעקבות החטאים על ידי בשר ודם, ועל כן נחרבו.

נראה שעולה מהדברים, שיש שתי בחינות בבית המקדש. בחינות אלו היו אמורות להופיע יחד בבניין של הקדוש ברוך הוא, כנשמה בתוך גוף - בית נסתר בתוך בית נגלה. אלא שבגלל החטא הן הופיעו בנפרד על ידי בניין של בשר ודם. הדברים יתוקנו לעתיד

לבוא בגאולה השלימה, כאשר שתי הבחינות יופיעו ביחד באופן שלם, על ידי הבניין של הקב"ה, במהרה בימינו אמן.

קטונו מלנסות להבין את עומק דברי הזוהר הקדוש ואת הבחינות השונות המופיעות בבתי המקדש הראשון והשני, אולם נבוא להתבונן בדברים שביאר ברחבות ובעמקות מורנו ורבנו הרב זצ"ל בעניין זה, ושמא ואולי הדברים יכולים להאיר לנו במעט – בחיבור ביניהם.

בית ראשון ובית שני

נבוא לעיין במהות ההבדל בין בית ראשון לבין בית שני, דרך דברי הרב בשני מקורות. המקור הראשון - הנוגע באופן ישיר בהבדל הרוחני במצב האומה בין שני המקדשים – מופיע בתוך מאמר "למהלך האידיאות"³⁵ של הרב זצ"ל.

באופן כללי, מסביר שם הרב שבבית ראשון ההנהגה העיקרית היתה הנהגה של כלל האומה. נקודת החיבור בין עם ישראל והקב"ה היתה דרך הכלל, הנשמה הפרטית של היחידים לא הוכשרה עדיין לאידיאל זה.

מפני שלא הוכשרה עדיין הנשמה הפרטית של היחידים לקבל את כל תקפו וזהרו של אור האידיאה האלהית עצמה, ולהתאים על ידו את חייהם עם ערך הכלל ושלמותו, לכן הוכרח להשבר אותו המצב הנשגב של האומה שהחל לעלות ולהתרומם בימי הבית הראשון.

בבית שני, לעומת זאת, ההנהגה היתה של היחידים, רוממות הפרט אל אור ה', בדקדוקי תורה ומצוות.

הבית השני לא הוכן להשבת אותה האיתנות של האומה, במלא המובן. לא כח צבורי ישראלי הופיע עליו, כי אם כח של יחידים. "הנבדלים מטומאת עמי הארצות", שעל ידם נתן ד' ניר לישראל לעמד לגורלו האחרית הימים. עוד לא מורק ושוטף הכח הצבורי האדיר ואפיו לא עובד יפה, לעומת כל הקלקולים הרבים וכל הזוהמא שקלט בקרבו, בשחת העם את דרכו בימי טובה ושלוחה. אז מצאה ההשפעה האלהית האישיית, הפרטיית, מקלט לה באומה ובארץ. כל אותה הפרטיות, המעשית - של שמירת תורה ומצוות ודקדוקיהן הפרטיים, והעיונית - של הדעות והאמונות על-דבר "צרור חיי-הנצח" האישיים הפרטיים ו"קבלת הפרס" של היחידים, אשר מקודם נתגלתה ונתקימה בחיים מתוך הופעת האידיאה האלהית, בתור נשמת האומה הכללית וכלולה היתה באוצרה העליון ולא היתה נכרת ובולטת כלל בפני אורה הכללי הגדול של זו - האידיאה האלהית הישראלית - כנר לפני אבוקה וכשרגא בטיהרא, - היא החלה עתה, בסלוקו של האור הכללי הגדול בימי הבית השני, להקבע

³⁵ אורות, למהלך האידיאות, פסקה ה.

ולתבלט באפיה הפרטי המיוחד. אז באה תחת האידיאה האלהית בעצם רוממותה, ועל ידי גניזתה של זו, - תולדתה האידיאה הדתית, במלא צביונה והרחבתה: משמשת היא זו ומלבשת את הראשונה, ולעולם לא תתנכר לשרש נשמתה, שהוא האידיאה האלהית המיוחדת לישראל, בתור אומה המסוגלת לה מצד נשמתה הלאומית. המוסר האישי הפרטי, הדאגה לחיי הנצח האישיים הפרטיים, הדיוק הפרטי של כל מעשה בודד המקושר ברוח הכללי, התבססו יפה על פי ההופעה האלהית המוקטנת המיוחדת לצד הפרטיות - האידיאה הדתית. מעמדם המבוצר באומה נתן לה כח רב והכין לה כלכלה רבה, שתוכל לשאת אתה גם בימי גלותה ונדודה. גם הכשיר לה את הדרך, כדי שתוכל לבא, בהדרגה על ידי מהלך מסובך ומסובב, אל המטרה העליונה, שהאידיאה האלהית תשוב להופיע בקרבה בעצם עז גבורתה, אחרי שיוכשר העם אל שאיפתו הברורה, כימי עולם וכשנים קדמוניות, זהו החנוך הגדול והארוך, של הרחבת התכסיס הדתי והשפעתו, בהמון דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, חדשים גם ישנים, - בצרוף דאגת חיי-הנצח האישית הפרטית, המסיעתה.

אין כאן המקום להביא ולבאר את כל דבריו, אך כדאי מאד לעיין שם באריכות בביאור הרב למהלך האידיאות בין התקופות השונות בחיי האומה.

מקור נוסף שנרצה להביא מדברי הרב, קשור גם הוא להנהגה של כללים מול הנהגה של פרטים, ונמצא בקובץ "זרעונים", בפסקה "חכם עדיף מנביא".

הרב עוסק שם בהבדל בין נבואה לחכמה, שקשור כמובן להבדל בין בית ראשון – בו היתה הנהגת נבואה בעם ישראל, לבין בית שני – בו נפסקה הנבואה, והתפתחה החכמה של תורה שבעל פה. נביא את הפסקה במלואה³⁶:

בנוהג שבעולם, המשוררים והמליצים מתארים יפה את הדרת החיים בכלל, את כל פנותיהם היפות ביחוד הכוללות זרם רב וטל חיים מרובה, הם יודעים גם להציג לראוה את הכעור הכללי של הקלקולים שבחיים ולמחות נגדם בכל תוקף. אבל לחדור לתוך תוכם של כל הגורמים הפרטיים, איך מכשירים את החיים ומעמידים אותם על הבסיס הטוב ואיך משמרים אותם מכל קלקלה גם קטנה שבקטנות, שסופה להעלות שרטון גדול ולהרס הרבה מאד, דבר זה אין לו עסק עם כח המדמה החם והעז, כי אם עם החכמה המדיקת. כאן תחל עבודת הרופאים, החסכנים, המודדים, השופטים, וכל החכמים המעשיים. למעלה מזה. הנבואה ראתה את זרם הקלקלה הגדולה של עבודה זרה בישראל ומחתה נגדו בכל עז, את הדרת נעם ד' אחד אלהיו ותתארהו בכל יופי וזהר, את ההשחתה של כל הפרעות

³⁶ ספר אורות, זרעונים, פסקה ב – "חכם עדיף מנביא".

המוסריות, ריצוץ דלים עושק אביונים, רצח ונאוף, חמם ושווד, ותמלא רוח אלהים להושיע ולגדור ברום שיח קודש. השערות הדקות, שמהן מצטרפות עבות העגלה של החטאת, גידי החיים הדקים, שמהם ישורגו מזרקי הדם הגדולים, אלה המה המסתרים הצפונים מעין כל נביא וחזוה. המצות המעשיות כולן ופרטי הלכותיהן, בכל דיוקם הנמרץ, איך בהמשך הזמן על ידי קיומם ותלמודם, הרגלם וחבתם, יצא הנעם הפנימי החבוי בהם, וזרם החיים האלהי הטהור יגרש בעזו את חשכת עבודת אלילים מבלי תוכל עוד קום, ואיך העזיבה האטית המזלזלת במעשים, בענפים ודיוקים. מפתחת דרך של הרס, מאבדת את הכלים שבם יקלט הרוח העליון, וממילא יצר לב האדם, הדמיון המתעה המלא ציצי זהר מבחוץ ואבק רעל מבפנים, הוא הולך ועולה מאליו, - דבר זה לא נתן לנבואה בכלל, לנבואה של אספקלריא שאינה מאירה. אמנם נתן לנבואתו של משה, אותה הנבואה של פה אל פה, של אספקלריא המאירה, שרק היא יכולה לראות עזם של הכללים ודיקנותם של הפרטים כאחד. אבל לא קם כמוהו "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ד' פנים אל פנים". והוצרכה עבודת הכללים להמסר לנביאים ועבודת הפרטים לחכמים. וחכם עדיף מנביא, מה שלא עשתה הנבואה, בכלי מלחמתה החוצבים להבות אש לבער מישראל עבודת אלילים ולשרש אחרי עיקרי ההשפלות היותר גרועות של עשק וחמס, של רצח וזמה, רדיפת שחד ושלמונים, עשו החכמים בהרחבת התורה, בהעמדת תלמידיהם הרבה ובשנון החקים הפרטיים ותולדותיהם. "הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות". במשך הזמן הרב נתגבר עסק החכמים על עסק הנביאים והנבואה נסתלקה, ארכו הימים והכללים החלו להתרופף, נבלעו בהפרטים ולא יראו החוצה. על כן באחרית הימים שצמיחת מהלך שיבת אור הנבואה תתחיל להופיע, "אשפוך את רוחי על כל בשר", אז שנאת הפרטים תתגבר, "חכמת סופרים תסרח, ואנשי הגבול, אלו תלמידי חכמים שמשימים גבול לדבריהם, ילכו מעיר לעיר ולא יחוננו", עד אשר לא כפרי בוסר כי אם כבכורים מלאים טל וחיים יצאו הנוצוצות של התחלת אור הנבואה מנרתיקם, וזו תכיר בכללה את גדל פעולת החכמה ובענות צדק תקרא: חכם עדיף מנביא", "חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו, אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, גם ד' יתן הטוב וארצנו תתן יכולה". ונשמתו של משה תשוב להופיע בעולם.

כח הנבואה חל על גבי כח המדמה, הרואה את הדברים במבט כולל, מאחד. לעומתו, כח החכמה, חל על גבי השכל המנתח, המפריד³⁷, היורד לפרטים.

³⁷ "הבדלה בחזון הדעת מאי טעמא? אמר רב יוסף מתוך שהיא חכמה קבעה בברכת חכמה" (ברכות לג.).

על כן, אין זה מקרי שכח הנבואה שלט בתקופת בית המקדש הראשון – בו הופיעה ההנהגה הכללית, ואילו כח החכמה החל להופיע עם היפסקות הנבואה בבית המקדש השני, בו הופיעה ההנהגה שיסודה בפרטים.

בית שני מתואר כחסר את הניסים שהיו בבית ראשון, וכחסר את כח הנבואה. מצד שני עליו נאמר, כמובא בסוגייתנו, "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון".

אולי גם כאן רמוז היסוד המובא בדברי הרב הנ"ל, בבחינת "חכם עדיף מנביא". שאמנם לחכם חסר כח משמעותי של הנבואה, אך היכולת שלו לרדת לפרטים, היא זו שבונה באופן יסודי לטווח הארוך, ומחברת כל פרט ופרט לגודל הכללי.

מצד אחד יש כאן חסרון גדול באותם ניסים שחסרו, אך מצד שני – כעת הבניין יותר משמעותי, נבנה על יסודות חזקים, וממילא הוא גדול **בבניין ובשנים**. מתוך חסרונו, יתרונו, וכן מתוך יתרונו חסרונו, וגם בית שני כמובן אינו הבית השלם והאחרון, ונצרך עדיין להופיע בית שלישי אחריו, שיכלול את שתי הבחינות, כח החכמה וכח הנבואה, וכדברי הרב – "נשמתו של משה³⁸ תשוב להופיע בעולם".

כותל ופרכת – בבית ראשון ושני

יתכן לבאר, על פי האמור לעיל, שעניין הכותל בבית ראשון, קשור גם הוא לחיבור, לאיחוד, השייך בהנהגה הכללית ובכח המדמה של הנבואה, ואילו עניין הפרכת שבבית שני קשור להבדלה, להחשכה, השייכת להנהגה הפרטית וכח השכל המנתח של החכמה. ומכאן נחזור לביאור הקשיים הנ"ל מראשית דברינו.

תירוץ השאלות

כעת ננסה לבוא לתירוץ השאלות שהעלנו בתחילת הדברים. ראשית נחזור עליהן. וכך שאלנו:

א. מדוע המחיצה צריכה להיות דוקא מחומר אחד? ב. מה ההבדל המהותי בין כותל אבנים לבין פרכת? ג. מדוע במקדש היה דוקא כותל, ובמשכן דוקא פרכת? ד. מדוע במקדש שני היתה פרכת ולא כותל כמו בבית ראשון? ה. מהי מהות הנחמה של "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון"? האם כמה אמות נוספות בגובה, או עשר שנים נוספות³⁹, מהוות נחמה מהותית למרות שבסופו של דבר בית שני גם כן נחרב?	תפ"ז במ"ב

³⁸ הכולל את כח הפרטים וכח הכללים, כח החכמה וכח הנבואה כנ"ל.
³⁹ לעומת 410 שנים של בית ראשון.

המחיצה צריכה להיות דוקא מחומר אחד⁴⁰, מכיון שיש לה תפקיד מסויים, הקשור להנהגת המשכן או המקדש. יש קשר בין תפקידה, לבין האופן בו היא עשויה. כותל או פרוכת.

ההבדל המהותי ביניהם הוא ביטוי של הנהגה של חיבור, לעומת הנהגה של הבדלה והפרדה⁴¹.

הנהגות אלו מהותיות בעניין ההבדל בין המקדש – בארץ ישראל – שאז קדושת המקדש אמורה להתפשט לכל הארץ, לעומת המשכן במדבר – שאז יש צורך להבדיל ולנתק את קדושת המשכן מטומאת המדבר⁴².

ההכללה הגדולה בבית ראשון, באה על חשבון טשטוש הפרטים, ועל כן בבית שני⁴³, כצורך זמני, שוב חוזרת הנהגת ההבדלה, לצורך ההחשכה ובירור הפרטים, כשלב ביניים לקראת חזרת התאחדות הפרטים לכלל גדול בבית שלישי – באופן שכבר לא יטשטש את הפרטים, אלא הכללים והפרטים יהיו כנשמה וגוף המחיים זה את זה.

מתוך דברי חז"ל בזה"ק למדנו שעומק הביטוי "הבית האחרון" רומז דוקא לבית שלישי – שיבנה בעזרת ה' בידי שמים⁴⁴, הכולל בתוכו את הבחינות של שני הבתים הראשונים שנבנו בידי אדם, וזהו עומק הנחמה של "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון"⁴⁵.

⁴⁰ ביאור לשאלה א.

⁴¹ ביאור לשאלה ב.

⁴² שאלה ג.

⁴³ שאלה ד.

⁴⁴ מבלי להכנס כעת למחלוקת אם בית שלישי יבנה בידי אדם או ירד מהשמים. וגם למ"ד שאנחנו נבנה בפועל את בית המקדש ב"ה, ניתן עדיין לומר שהקב"ה ישתתף עמנו בבנייתו, ואכמ"ל. ועיין בזה בספר "אם הבנים שמחה" בפרק שלישי בתחילת המאמר "מקדש ה'".

⁴⁵ שאלה ה.